

Araştırma Makalesi / Research Article

**SULTAN II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ EĞİTİM POLİTİKASINDAN YANSIMALAR:
ARŞİV BELGELERİ İŞİĞİNDA AŞİRET MEKTEBİ VE ARNAVUT ÖĞRENCİLER***

Mesut YAVAŞ¹

Öz

Aşiret Mektebi, Osmanlı Devleti'ndeki aşiretlere mensup çocukların eğitimi amacıyla Sultan II. Abdülhamid tarafından 1892 yılında İstanbul'da açıldı. Avrupalı Devletlerin XIX. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'ni parçalama faaliyetleri çerçevesinde yürüttüğü politikalar, bu mektebin kuruluşunda etkili oldu. Avrupalı büyük güçler, Balkanlardaki gayrimüslimlerden sonra devletin Türk olmayan Müslüman unsurlarını da kışkırtarak onları devletten koparmak istediler. Onların bu yöndeki faaliyetlerinin özellikle Araplar üzerinde yoğunlaşması, Sultan II. Abdülhamid'i harekete geçirdi. O, Avrupalıların bu girişimlerine karşılık aşiret yapısının hâkim olduğu bölgelerde aşiret reisleri ile yönetim arasında somut ve sağlam bir bağın kurulması gerektiğine inanmaktaydı. Böyle bir bağın, aşiret çocuklarının eğitimi için açılacak bir mektep sayesinde mümkün olabileceğini düşündü ve mektebin açılması talimatını verdi. Mektepte ilk olarak yalnızca Arap aşiret reisleri çocuklarının tahsili amaçlandı. Fakat daha sonraki yıllarda Doğu Anadolu'daki ve Arnavutların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerdeki aşiretlerden de öğrenci kabul edildi. Böylece Arap, Arnavut ve diğer aşiret reisleri çocukları Aşiret Mektebi çatısı altında bir araya getirildi. Bu çalışma, Sultan II. Abdülhamid'in bir projesi olan Aşiret Mektebini arşiv belgelerine dayanarak Arnavutlar üzerinden ele almaktadır. Bu bağlamda Arnavutların yoğun olarak yaşadıkları Kosova, İşkodra, Manastır ve Yanya vilayetlerinde Arnavut öğrencilerin mektebe kazandırılması esnasında yaşananlar, seçilen öğrencilerin öğrenimleri sürecindeki gelişmeler ve Aşiret Mektebi mezunu Arnavutların istihdamları arşiv belgeleri ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sultan II. Abdülhamid, Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde Eğitim, Osmanlı Devleti'nde Aşiretler, Aşiret Mektebi, Arnavutlar.

**REFLECTIONS FROM THE EDUCATIONAL POLICY IN THE PERIOD OF SULTAN
ABDULHAMID II: IMPERIAL TRIBAL SCHOOL AND THE ALBANIAN STUDENTS
IN LIGHT OF ARCHIVE DOCUMENTS**

Abstract

Imperial Tribal School (*Aşiret Mektebi*) was opened by Sultan Abdulhamid II in Istanbul in 1892 to offer education to children from tribes in the Ottoman Empire. The policies pursued by the European states as of the 19th century as part of their activities to break down the Ottoman Empire triggered the foundation of that school. The European great powers incited non-Turkish Muslim elements of the Empire besides non-Muslims in the Balkans to detach them from the Empire. The concentration of their activities to that end especially on Arabs moved Sultan Abdulhamid II to act. In response to such attempts of the European world, he believed that it was necessary to establish a concrete and strong bond between tribe leaders and the government in the regions dominated by tribes. He thought that such bond could be established through a school to be opened for the education of children from tribes, and he ordered the opening of that school. At first, it was aimed to educate only the children of Arab tribal chiefs in the school. However, in the following years, the school also admitted students from tribes in Eastern Anatolia and regions where the Albanians lived densely. In this way, the children of Arab and Albanian tribe leaders as well as some other tribe leaders were brought together under the roof of Imperial Tribal School. This study addresses Imperial Tribal School, a project of Sultan Abdulhamid II, through the Albanians based on archive documents. In this regard, in the provinces of Kosovo, Shkodër, Manastir and Ioannina where Albanians live intensely, what happened during the enrollment of Albanian students to school, the developments in the education process of the selected students and the employment of Albanians who graduated from school were tried to be revealed in the light of archive documents.

Keywords: Sultan Abdulhamid II, Education in the Period of Sultan Abdulhamid II, Tribes in the Ottoman Empire, Aşiret Mektebi [Imperial Tribal School], Albanians.

* Bu çalışma, 22-24 Ekim 2018 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen "Vefatının 100. Yılında Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi Uluslararası Kongresi"nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE, myavas07@gmail.com. ORCID : 0000-0003-3560-2573.

Başvuru Tarihi (Received): 04.12.2021 **Kabul Tarihi** (Accepted): 20.01.2022

Giriş

Osmanlı Devleti'nde aşiret çocuklarının eğitimi için özel bir mektep açılması düşüncesi ilk olarak Sultan II. Abdülhamid'ten gelmiştir². Nitekim Osman Nuri Paşa'ya bu konuda çalışmalar yaparak kendisine bir layiha sunması talimatını vermiştir (Ergin, 1977: 1182). Bu görevin Osman Nuri Paşa'ya verilmesi bir rastlantı değildir, çünkü kendisi Yemen ve Hicaz bölgelerinde vali olarak görev yapmış; görevi esnasında buralarda yapılması gereken işler ve alınması gereken tedbirlerden bahsederken, özellikle eğitim konusu üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmuştur. Bu konularla ilgili olarak hazırladığı ve saraya sunduğu layihasında, bölgedeki Arap aşiretlerinin eğitim yoluyla kazanılabileceğine vurgu yapmış, aşiretlere mensup çocukların babalarından sonra aşiretlerine şeyh olmaları yerine bölgelerine kaymakam, memur, kaza müdürü gibi görevlerle atanarak kullanılmasının bölgedeki kabilelerin daha kolay “*rab*” altına alınmasına katkı sağlayacağını dile getirmiştir. Dolayısıyla böyle bir konuda layiha hazırlama görevi de Osman Nuri Paşa'ya verilmiştir.

Osman Nuri Paşa tarafından hazırlanan layiha, 22 Haziran 1892 tarihinde Meclis-i Vükelaya sunulmuştur. Layiha, 27 Haziran 1892 tarihinde burada görüşülmüş ve bu konudaki mazbata aynı tarihte Sadarete bildirmiştir. Sadaret Makamı, 27 Haziran 1892 tarihinde yazdığı arz tezkiresiyle konuyu saraya arz etmiş ve konuyla ilgili irâde-i seniyye, 28 Haziran 1892 tarihinde çıkmıştır (Akpınar, 1997: 21-22). Bunun üzerine Sadaret, 6 Temmuz 1892 tarihinde Maarif Nezaretine gönderdiği yazıda Aşiret Mektebinin açılması için gerekli hazırlıkların yapılmasını istemiştir (Akpınar ve Rogan, 2001: 25). Mektebin açılması konusunda süratle çalışmalara başlayan Maarif Vekâleti, mektebin 4 Ekim 1892 tarihinde açılacağını bildirmiştir (Akpınar, 1997: 25).

Osman Nuri Paşa hazırladığı layihada, Aşiret Mektebinin açılmasının gerekçelerini sunmuştur. Buna göre Osmanlı Devleti içerisindeki Arap aşiretlerini saltanat ve hilafetten soğutmak için çeşitli propagandalar yapılmaktadır. Arap aşiretlerinde hüküm süren cehalet yüzünden kötü propaganda ve zararlı tesirler etkisini fazlasıyla göstermektedir. Bu tehlikenin önüne geçmek için ise cehaleti yok etmek gerekmektedir, bunun yolu da maariften geçmektedir. Bundan dolayı aşiret ahâlisinin çocuklarının talim ve terbiyesine mahsus olmak üzere mektepler açılmalıdır. Şimdilik bu mekteplere temel oluşturmak üzere İstanbul'da Aşiret Mektebi adıyla bir mektebin tesis edilmesi gerekmektedir (Ergül, 1997: 38). Osman Nuri Paşa'ya göre mektebe Arap aşiretlerin muteber ailelerinden zihnen ve bedenen kabiliyetli, on ikiden on altı yaşına kadar olan çocuklar alınmalıdır. Mektebe atanacak öğretmenler, okulun kuruluş amacına ve programına uygun olarak özenle seçilmelidir. Bu durum tüm vilayetlere iletilerek, aşiretlere mensup çocuklar okula kaydettirilmeli; bunların muteber ailelerden olmalarına dikkat edilmeli ve daha sonra da bu çocuklar İstanbul'a gönderilmelidir. Mektebin kuruluş amacını yerine getirebilmesi için eğitim süresinin dört ya da beş yıl olması yeterli görülmüştür. Mektebin senede yirmi-yirmi beş mezun verebilmesi için yüz-yüz yirmi kadar mevcudunun olması şimdilik kâfi olacaktır. Sonraki yıllarda ise mezun sayısı kırk-kırk beşe çıkarılabilecektir. Ancak mektebin mevcudu meselesi, aşiretlerin sayısı ve ne derecede okula alınacakları tespit edildikten sonra karara bağlanmalıdır. Uygun bir yer bulunana kadar da mektep başlangıçta Beşiktaş Akaretler'de açılacaktır. Okulun öğrencileri yatılı olmalı, kıyafetleri ve okulun genel disiplini Mekteb-i Harbiye ve Mekteb-i Mülkiye dikkate alınarak düzenlenmelidir. Ayrıca öğrencilerin burada alacakları terbiye ve eğitimi ve burada gördükleri iyi muameleyi mahallerine intikal ettirebilmeleri için isteyen öğrenciler her sene tatil zamanında memleketlerine gönderilmelidir (Akpınar, 1997: 23). Fakat

² Aşiret Mektebinin Sultan II. Abdülhamid tarafından tasarlandığı genel bir kanaattir. Konuyla ilgili belgeler incelendiğinde Sultan'ın okulla bizzat ilgilenmiş olduğu görülmektedir. Bkz. Alişan Akpınar ve Eugene L Rogan, *Aşiret Mektep Devlet, Osmanlı Devletinde Aşiret Mektebi*, Aram Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 19.

Paşa'nın bu görüşü yılda bir olarak değil de iki yılda bir olarak kabul edilmiştir (Ergin, 1977: 1186).

Diğer yandan mektebin ilk nizamnamesi ve iki yılı kapsayan ders programı da hazırlanmıştır. Aşiretlerden gelecek öğrencilerin seviyeleri bilinmediği için diğer üç senenin derslerinin belirlenmesi ise daha sonraya bırakılmıştır. Mektebin ilk nizamnamesine göre mektep, Arap aşiret halkının “*talim ve terbiyesi*” için açılmıştır. Mektebin toplam eğitim süresi beş yıldır ve her sene okula kırkar öğrenci alınacaktır, ancak ilk seneye mahsus olmak üzere elli talebe kaydedilecektir (Akpınar, 1997: 25-27). Mektebe aşiretler içerisinde muteber ailelerin 12 ila 16 yaş arasındaki, “*cismen ve zihnen*” kabiliyetli ve sağlıklı çocukları alınacaktır. Talebelerin bütün masrafları devletçe karşılanacak, ayrıca her talebeye ayda 30'ar kuruş aylık verilecektir³ (Yelkenci, 2010: 151). Aşiret Mektebinden mezun olanlar kendi aşiretlerine döndüklerinde oralarda açılacak okullarda öğretmenlik ya da diğer görevlerde istihdam edileceklerdir (Kodaman, 1987: 71; 1983: 106). Mektebin ilk nizamnamesine göre Aşiret Mektebine Suriye, Halep, Bağdat, Basra, Musul, Trablusgarp, Yemen, Hicaz ve Diyarbakır vilayetleri ile Bingazi, Zor ve Kudüs livalarından talebeler alınacaktır. Mektebin bir müdürü ve kâtabi olacak, ayrıca gerektiği kadar da öğretmen, memur ve hademe alınacaktır. Mektep yatılı olacak, yönetim tarzı da mekteb-i idadiye göre düzenlenecektir (Akpınar, 1997: 27). Nizamnamenin dışında mektebin iki yılı kapsayan ilk ders cetveli de şu şekilde düzenlenmiştir:

Birinci Sene: Elifba, Ecza-i Şerife, Kıraat-ı Türkiyye, Hesap, Hatt-ı Rik'a.

İkinci Sene: Kur'an-ı Kerim, İlmihal, Kıraat-ı Türkiyye ve İmla, Hesap, Hatt-ı Rik'a (Kodaman, 2011: 327).

Osman Nuri Paşa'nın layihasının en dikkat çeken kısmı, Arap aşiretlerinin şimdiye kadar ihmal edildiği fikridir. Bundan dolayı da aşiret çocuklarının okutularak gerçekleri öğrenmeleri sağlanmalı ve böylece yabancı devletler tarafından kandırılmalarının önüne geçilmelidir. Sultan II. Abdülhamid'in böyle bir layiha hazırlatmasının temelinde de onun kalkınmamış aşiretlerin çok kolaylıkla devlet aleyhine çevrilebileceğini görmüş olması yatmaktadır (Sivrikaya, 1972: 19). Bu gerçeklerden hareketle Aşiret Mektebinin kuruluş amacı da Arap aşiretlerine medeniyet götürmek, onların saltanat ve hilafet makamına olan bağlılıklarını arttırmak, “şer'an ve kanunen mükellef oldukları sadakat-ı kalbiyye ve vezâif-i diniyyelerini takviye ve te'kid” eylemek olarak belirlenmiştir (Kodaman, 1987: 71; 1983: 106). Kısacası Arap aşiretlerinin devlete bağlılığını tesis etmek ve bunu güçlendirmek amaçlanmıştır (Akpınar, 1997: 27).

1. Aşiret Mektebinin Açılması ve Sonrasında Yaşananlar

Sultan II. Abdülhamid Dönemi eğitim politikasının özgün bir ürünü olan Aşiret Mektebinin açılması için belirlenen tarih, Sadrazam Cevad Paşa tarafından hazırlanan ve Padişah'a sunulan tezkirede 12 Rebülevvel 1310 [4 Ekim 1892] olarak bildirilmiştir (Sivrikaya, 1972: 21). Nitekim tüm hazırlıkların tamamlanmasına müteakip Aşiret Mektebi, belirtilen tarihte yani 4 Ekim 1892'de dönemin Maarif Nazırı Zühtü Paşa'nın da katılmış olduğu bir törenle Akaretler'deki yerinde açılmıştır (Akpınar, 1997: 29). Maarif Nazırı çok az Türkçe bilen topluluğa hitaben Arapça yaptığı konuşmasında (Rogan, 1996: 91), maarife büyük önem verdiklerini, bunun amacının da “teba-i sadıka-i şahane”nin “âli-yi âtıldan, âlim-i câhilden ve hakkı-bâtıldan tefrik etmeye muktedir” olabilmesini sağlamak olduğunu ifade etmiştir (Akpınar, 1997: 30-32). Konuşmasının devamında bazı Arap aşiret ve kabilelerinin eğitim nimetinden uzak kaldığını, oysa Padişah nezdinde tüm tebaasının eşit olduğunu dile getiren Zühtü Paşa, işte bu yüzden de “*Aşiret Mektebi*” adıyla bir mektebin açılacağını belirtmiştir. Sonrasında mektebin özelliklerine

³ Hasan Sıddık Hayderânî ise anılarında, mektepte gündeliklerinin iki kuruş olduğunu bunun da ayda altmış kuruş ettiğini ve her ihtiyaçlarını karşılamak için fazlasıyla yetip arttığını aktarmıştır. Bkz. Hasan Sıddık Hayderani, “Aşiret Mektebi ve Aşiret Alayları”, *Yakın Tarihimiz*, c. 2, Sayı 18 (1963), s. 147.

değinerok okulun Arap kabile ve aşiret çocukları için açıldığını, idaresinin Maarif Nezaretinin elinde olduğunu, Türkçe ve Arapça eğitim yapacağını söylemiştir. Bu sayede öğrencilerin “*umur-ı diniye ve dünyeviyelerinin*” gelişeceğine, “*sanayi ve fûnun*” konusunda da bilgilerinin artacağına dikkat çeken Zühtü Paşa, konuşmasına müteakip Aşiret Mektebinin açılışını gerçekleştirmiştir.

Okulun açılışından bir gün sonra 5 Ekim 1892’de Tercüman-ı Hakikat gazetesinde mektebin açılışıyla ilgili olarak resmi bir tebligat yayımlanmıştır. Bu tebligata göre Aşiret Mektebinin açılması için önceden getirilmiş olan talebe, düzenlenen mevlid-i şerife katılmış, Padişah camiye geldiği sırada vekili Ahmet Efendi aracılığıyla çocuklara selam yollamış ve daha sonra da bizzat öğrencilerin istirahatlerinin sağlanması konusunda talimat vermiştir (Akpınar, 1997: 30-32). Açıldığı ilk yıllarda Akaretler’deki binasında hizmet veren Aşiret Mektebi, 1894 yılında Kabataş’taki Esmâ Sultan Konağı’na taşınmış ve kapandığı 1907 yılına kadar burada eğitim vermiştir (Seçgin, 2013: 139). Bu gelişme Sultan II. Abdülhamid’in tüm kısıtlı imkânlarla rağmen Aşiret Mektebi’ne verdiği ihtimamı göstermesi açısından önem arz etmektedir (Ergül, 1997: 39). Mektep, Maârif Nezâretinin denetiminde olmuş, müdürünü Maârif Nezâreti önermiş, aynı zamanda mektebin manevi başkanı olan Padişah da bu öneriyi onaylamıştır (Somel, 2010: 294). Ancak Maarif Nezaretinin idaresinde olan mektebin yönetimi, 8 Şubat 1895’den itibaren Umum Mekteb-i Askeriye Nezaretine bırakılmıştır. Mektepte eğitimle ilgili konulardaki birinci derece sorumluluk yine Maarif Nezaretinde olsa da mektebin iç idaresi ve güvenliği bu aşamadan sonra Mekteb-i Askeriye Nezaretine devredilmiştir (Akpınar, 1997: 34).

4 Ekim 1892’de eğitim ve öğretime açılan Aşiret Mektebine Halep, Suriye, Bağdat, Basra, Musul, Diyarbakir, Trablusgarp vilayetleriyle Bingazi, Kudüs ve Zor sancaklarından dörder; Yemen ve Hicaz vilayetlerinden beşer olmak üzere toplam elli öğrenci kabul edilmiştir. Mektebin iki yıllık programı daha sonra beş yıllık hale getirilmiş⁴, okutulan dersler de zaman zaman değişikliğe uğramıştır (Kodaman, 1991: 10; 2011: 329). Mektebe her yıl öğrenci alınarak kapasitesi artırılmış ve beşinci senenin sonunda mektebin öğrenci mevcudu iki yüz elliye ulaşmıştır (Ergin, 1977: 1184). Mektebin açıldığı 1892 yılından 1900 yılına kadar geçen süreçte ise mektebe toplam 324 öğrenci alınmış ve bunlardan 98’i mezun olabilmıştır. 1901 senesinde okul mevcudu 139 iken bu sayı 1902 yılında 120’ye düşmüştür. Mektebin öğrenci sayısında tam olarak istenilen rakama ulaşılmasa da yıllık kırk öğrenci alınması kararlaştırılmışken, genelde bu sayının ortalama 30-35 seviyelerinde kaldığı görülmüştür. Öğrenci kabulünün dalgalı bir seyir izlediği mektebe, kimi zaman çok az sayıda (1899’da on yedi) öğrenci alınmış, kimi zaman da belirlenenden çok daha fazla (1898’de altmışaltı) öğrenci kaydedilmiştir. Fakat mektebe öğrenci kaydında sayısal olarak belirli bir istikrar sağlanamamıştır (Akpınar, 1997: 70-71). Öğrenci sayısının planlanan sayıya hiçbir zaman ulaşamamasında, vilayet yöneticilerinin önemli aşiretlerin önde gelen ailelerini oğullarından birini İstanbul’a gönderme konusunda ikna edememiş olması da etkili olmuştur (Akpınar ve Rogan, 2001: 39).

Aşiret Mektebi öğrencilerinin istihdamı konusunda ise daha mektebin kuruluş aşamasında planlama yapılmıştır. Buna göre muteber ailelere mensup Arap çocuklarına burada Türkçe ile birlikte Osmanlı terbiyesi de verilecektir. En yeni bilgilerle donatılan bu öğrenciler daha sonra bölgelerinde açılacak okullara öğretmen, kazalara kaymakam ve taburlara da zabıt olarak gönderileceklerdir (Ergin, 1977: 1183-1184). Fakat sadece beş yıl genel eğitim alan ve on yedi ila yirmi bir yaşları arasında mezun olan bu öğrenciler, okuldan mezun olur olmaz mülki ve askeri göreve başlamak için yeterli tecrübeye sahip değildiler. Bundan dolayı da Mülkiye ve Harbiyenin bünyesinde Aşiret Mektebi mezunlarını devlet hizmetine hazırlayacak yeni yüksek

⁴ Ancak ilerleyen süreçte mektebin ders programı çocuklara ağır gelecek ve beş yıllık süre dört yıla indirilecektir. Ayrıca okulun benzerlerinin başka yerlerde de açılmasından vazgeçilerek, Aşiret Mektebi Harbiye ve Mülkiye için hazırlık okuluna dönüştürülecektir. Bkz. Kudret Emiroğlu, *Kısa Osmanlı-Türkiye Tarihi, Padişahlık Kültürü ve Demokrasi Ülküsü*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 213-214.

eğitim birimlerinin oluşturulmasına ihtiyaç duyulmuştur (Rogan, 1996: 95). Nitekim sonraki yıllarda bu konuda yapılan düzenlemeyle, Aşiret Mektebi mezunlarının ikiye ayrılarak Mekteb-i Harbiye ve Mekteb-i Mülkiyede birer yıl okumaları kararlaştırılmıştır. Aşiret Mektebi ilk mezunlarını da 1896 yılında vermiştir ve mezun olan elli bir kişinin yarısı Harbiye, yarısı da Mülkiye mekteplerine gitmişlerdir (Sivrikaya, 1972: 23). Mekteb-i Mülkiye ve Mekteb-i Harbiyenin özel sınıflarında eğitim gören kırk beş Aşiret Mektebi öğrencisi, 1897 yılında okullarından mezun olarak diplomalarını almışlardır. Bu öğrencilerden otuz üçü piyade ve süvari birliklerine subay olarak görevlendirilmişler, on ikisi de mülki hizmete atanmışlardır (Akpınar ve Rogan, 2001: 31). Genel anlamda Aşiret Mektebi mezunlarının yapabilecekleri görevler askeri birliklerde yüzbaşılık ve fahri yaverlik, mülkiye memurluğu, nahiye müdürlüğü, kaymakamlık, nüfus memurluğu, polis komiserliği ve jandarma mülazımlığı olarak belirlenmiştir (Akpınar, 1997: 75).

2. Aşiret Mektebine Hamidiye Alaylarına Mensup Aşiretlerden Öğrenci Alınması

Sultan II. Abdülhamid döneminin orijinal müesseselerinden birini teşkil eden ve Padişah'ın himayesinde olan Aşiret Mektebine ilk olarak Arap aşiretlerinin çocukları alınmışsa da sonradan buraya Kürt ve Arnavut aşiretlerinin çocukları da alınmaya başlanmıştır (Yelkenci, 2010: 150; Ergin, 1977: 1186; Somel, 2010: 294). Oysa Aşiret Mektebinin kuruluşundan çok daha öncesinde orduda ıslahat hareketlerine girildiği görülmektedir. Bu arada ordu için yeni asker kaynakları bulma işi de önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu konuda IV. Ordu Komutanı Müşir Zeki Paşa'nın Doğu Anadolu aşiretlerinin *Hamidiye Süvâri Alayları* adıyla teşkilatlandırılmaları için yaptığı teklif kabul görmüş ve alayların kurulmasına başlanmıştır (Kodaman, 1987: 74; 1983: 110). Böylece Doğu Anadolu'daki Kürt aşiretlerinden teşekkül eden özel atlı birlikler, 20 Ekim 1890 tarihinde çıkarılan 233 sayılı kanun ile resmîyet kazanmış ve *Hamidiye Hafif Süvâri Alayları* adını almıştır. Bununla ilgili ilk matbu kanunname de 1891 yılında *Hatt-ı Hümayûn* olarak hazırlanmıştır (Dabağyan, 2006: 489). Alaylar kısa zamanda kurulmuş ve sayıları artmıştır. Alayların başına da aşiret reisleri ve ağalar maaş, rütbe ve nişan verilmek suretiyle komutan olarak atanmışlardır (Kodaman, 1987: 75; 1983: 111).

Sultan II. Abdülhamid, *Hamidiye Alaylarının* kurulmasında Kürt aşiretlerinden yararlanarak bir yandan Kürtleri güvenilir İslâmi nüfusun içine dâhil etmek istiyor, diğer yandan da Ermeni bağımsızlık hareketlerine karşı kendilerinden yararlanmayı amaçlıyordu (Deringil, 2007: 101). Diğer beklentiler ise Doğu Anadolu'da asayişin bozulmasına sebep olan aşiretlerin bu alaylar sayesinde inzibat altına alınmasıydı. Ayrıca bu alaylar Rus ordularına karşı da kullanılabilecekti. En önemlisi de yabancı devletlerin aşiretler üzerindeki tahrik ve propagandasının önüne geçilmiş olacaktı (Kodaman, 1987: 75; 1983: 110). Sultan II. Abdülhamid'in *Hamidiye Hafif Süvâri Alaylarına* olumlu yaklaşmasının önemli bir sebebi de şuydu: “*Bizzat Padişah'ın adını taşıma şerefine erişecekleri için fevkalade gururlanıp, Padişahları uğruna canlarını vermekten dahi asla geri kalmayacaklardı. Çünkü Osmanlı-Türk Padişah'ı, umum İslam'ın Halifesi, bu mübarek insan, onlara kendi adını vermekle şereflerin en büyüğünü bahşetmişti*” (Dabağyan, 2006: 491).

1892 yılında İstanbul'da Aşiret Mektebi adıyla bir okulun açılması, Doğu Anadolu aşiret reislerinin ve bölgede *Hamidiye Süvâri Alayları* ile yakından ilgilenen paşaların dikkatini çekmiştir. Nitekim okulun resmi açılışından kısa bir süre sonra, Doğu Bayezid sancağındaki aşiretler Yâver-i Ekrem Müşir Şâkir Paşa'ya başvurarak çocuklarının Aşiret Mektebine alınmasını talep etmişlerdir. Bunun üzerine Şâkir Paşa'nın tezkeresi Bâb-ı âliye sunulmuş ve Sadrazam da 7 Kasım 1308 [19 Kasım 1892] tarihli tezkere ile Maârif Nezâretine, Bayezid bölgesindeki 14 alaydan talebe alınmasının irâde-i senîyyeye uygun olduğunu bildirmiştir (Kodaman, 1987: 75; 1983: 111, 113). Oysaki Aşiret Mektebinin açılmasındaki asıl hedef, Arap aşiretlerinin çocuklarıydı ve bu durum mektebin hazırlanmış olan ilk nizamnamesinin birinci maddesinde de “*Aşar-i urban etfalinin talim ve terbiyesine mahsus olmak üzere*” şeklinde

ifadesini bulmuştu. Bundan dolayı da Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki aşiretler, bu mektebin kapsamı içerisine alınmamışlardı (Akpınar, 1997: 38). Fakat aynı yıl [1892] içerisinde *Hamidiye Süvari Alaylarından* da Aşiret Mektebine talebe kayıt ve kabulü hakkında *irade* çıkmıştır. Bunun üzerine IV. Ordu Müşiri Zeki Paşa'ya dokuz talebenin kabul edildiği bildirilmiş ve her alaydan birer çocuğun İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir (Kodaman, 1987: 77; 1983: 115). Nitekim *Hamidiye Alaylarından* gelen öğrencilerden dokuz tanesi ilk yılda okula alınmıştır. Böylece okul Arap aşiretleri için açılmışken bir süre sonra buna Kürt aşiretleri de dâhil olmuştur. Ancak okula Kürt öğrencilerin alınması ilk seneye mahsus bir şey olarak kalmamış, bu konudaki talepler ertesi yıl da devam etmiştir. Mektebin ilk beş yıllık öğrenci listesi incelendiğinde bu sayının ikinci yılda dört, üçüncü yılda üç, dördüncü yılda bir öğrenciye düştüğü; beşinci yılda ise hiç öğrenci alınmadığı görülmüştür (Akpınar, 1997: 40-41, 43). Oysa Aşiret Mektebinin öğrencilerinden Hasan Sıddık Hayderâni anılarında, iki yüz mevcudun yarısından fazlasının Kürt olduğunu geri kalanının Arap ve birkaçının da Çerkeş ve Arnavut olduklarını dile getirmiştir (Hayderani, 1963: 142).

3. Aşiret Mektebine Arnavut Öğrencilerin Alınması

3.1. Aşiret Mektebinin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Arnavutlar

Arnavutlar, kendi lehçelerini konuşan Gegler [Gegalar] ve Tosklar [Toskalar] olmak üzere iki temel gruba ayrılmışlardır. Arnavutluk'un güneyi ile Kuzey Yunanistan'da bulunan Tosklar, yüzyıllardır yerleşik bir hayat sürmüşler ve daha uzun bir süre doğrudan Osmanlı sivil idaresi altında yaşamışlardır. Bundan dolayı da Tosklarda kent hayatı, Geglerin aksine, daha yaygın görülmüştür. Buna karşılık İşkodra'nın kuzeyinde ve Kosova vilayetinin batısında yaşayan Gegler ise Osmanlı hâkimiyetinin sonuna dek düzenli sivil idarenin etki alanından uzak kalmışlardır. Hatta Kosova ve İşkodra vilayetlerinin bazı yörelerinde düzenli bir sivil idarenin olmayışı yüzünden Osmanlılar nüfus sayımı yapamamışlar, vergi kayıtlarını tutamamışlardır (Somel, 2010: 260, 288).

Diğer yandan Tanzimat, feodal bir yapıya sahip olan Güney Arnavutluk ve aşiret halinde yaşayan Kuzey Arnavutluk üzerinde olumsuz etkiler bırakmıştır. Tanzimat uygulamaları buralarda iyi karşılanmadığı gibi halkın merkezi otoriteye karşı olan güvenini de sarsmıştır. Çünkü bu bölgelerde aşiret reisleri, Padişah'tan daha nüfuzluydular ve devlete karşı olan mükellefiyetlerini şimdiye kadar yerine getirmemiş olan bölge halkına muvazaf askerliği ve vergi ödemeyi kabul ettirmek de kolay değildi. Geleneklerine ve menfaatlerine sıkı sıkıya bağlı olan derebeylere ve aşiret reislerine yeni hukuk sisteminin ve yeni usullerin geçerli olacağını söylemek ise o zaman için hiç de kolay bir iş değildi. Tımar sistemi kaldırılınca asker toplama, iltizam usulü kaldırılınca da vergi alma kaynakları kurumuş oldu. Bu durumda Arnavutluk mıntakasıyla devletin hiç müşterek tarafı kalmamıştı. Gerek burjuvazi ve gerekse diğer hâkim güçler, Bâb-ı âlînin talimatlarını yerine getirmemeye ve mahallî yönetimi ellerine geçirerek bağımsız bir şekilde hareket etmeye başlamışlardı (Kodaman, 1987: 82; 1983: 125).

Tanzimat'a karşı canlı direnişin ortaya çıktığı Arnavutluk'ta Toptani, Vrioni ve Verlaci gibi beylik aileleri, köylülerle feodal ilişkiler kuran ve Osmanlı Devleti'nin tüm merkeziyetçi politikalarına karşı çıkan beş on bin hektarlık arazi sahipleri haline gelmişlerdi. Diğer yandan şehirlerdeki zanaatkâr ve tüccarlar vergilerin ağırlaşmasından şikâyet ederken, dağ aşiretleri ise geleneksel özerkliklerini korumak peşinde olmuşlardı. Bu dönemde 1843 yılındaki mecburi askeri hizmet düzenlemesine karşı birlik kurulmuş ve temelinde muhafazakâr toplumların modernleşmesini reddetmek bulunan ayaklanmalar baş göstermiştir. Bunlar aynı zamanda ulusal bilinçlenmenin de başlangıcı olmuştur (Castellan, 1995: 373). Fakat Balkan ulusları içinde Arnavut ulusçuluğunun gelişmesi kendine münhasır bir seyir izlemiştir. Her ne kadar Hıristiyan Arnavutların batı kültürüne açık tutumları burada anti-Osmanlı bir hava yaratmışsa da Arnavutlar birbirine düşman kabileler halindeydiler ve feodal beyler Bâb-ı âliyle çıkar birliği

içinde olmuşlardır. Diğer yandan aydın Arnavutların, Arnavutluk kadar Osmanlılığa da yatkınlığı bulunmaktaydı. Ayrıca birçok Arnavut aydınının Osmanlı kültürünü benimsemiş olması da Arnavut milliyetçiliğini diğerlerinden ayıran bir başka özellik olmuştur (Ortaylı, 1985: 1031).

Sultan II. Abdülhamid'in iktidarının ilk yıllarına denk gelen 1878 yılına gelindiğinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki toprakları Kosova'nın bazı bölgeleri, bugünkü Arnavutluk, Epir'in kuzeyi, Makedonya, Batı ve Doğu Trakya ile sınırlanmıştı. Yaşanan toprak kaybı Arnavutları Osmanlı'nın Balkanlardaki en önemli Müslüman etnik grubu haline getirmişti ve bu gelişme, Arnavutların siyasette özel bir yer edinmeleriyle sonuçlanmıştır. 1880 yılında Sadrazam Safvet Paşa'nın Padişah'a bölgedeki Osmanlı varlığının omurgasını Arnavutların oluşturduğunu söylemesi, bu siyasetin en güzel örneklerinden birisidir (Somel, 2010: 260, 263). Nitekim bunun bilincinde olan Sultan II Abdülhamid, özellikle 1881' den sonra, Arnavutların sadakatini yeniden tesis edebilmek için onların dinsel ve geleneksel hassasiyetlerini kullanma yoluna gitmiştir. Ayrıca bazı bölgelerde tepkilere yol açan vergilendirme ve askerlik konularında merkezileştirici uygulamalara bir süreliğine ara verilmiştir (Bozboru, 2008: 120).

Sultan II Abdülhamid, hayata geçirdiği şahsi politikalarıyla Arnavutluk'ta huzuru tesis etmeye; Arnavutları da kendine ve Yıldıza bağlamaya çalışmıştır. İlk olarak Panislamizm sonra da Osmanlılık fikrini benimseyen Arnavut aydınlarına yanaşarak, düşünce alanında muhtariyet veya istiklâl taraftarı Arnavutlara karşı bir denge kurmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Arnavut aşiret reislerini ve ileri gelen Arnavut ailelerini çeşitli tavizler ve iltimaslarla kendine bağlayarak hem muhtariyet taraftarlarına hem de devlet otoritesini tanımak istemeyen mahalli eşraf ve ayanlara karşı yaptığı mücadelede önemli bir destek ve kuvvet sağlamıştır. Böylece sosyal güçler arasında devlet lehine kazanımlar elde edilmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in bu politikası bir süre sonra meyvesini vermiş ve Kuzey Arnavutları gönüllü olarak askere yazılarak Padişah'a ve Hükümete hizmet etmeye hazır olduklarını göstermişlerdir. II. Abdülhamid, Arnavutların sadakatlerine karşılık ayrıca Saray Muhafız Bölüğü olan Tüfekçi Bölüğünde Arnavutların en iyi ailelerine mensup gençleri görevlendirmiştir (Kodaman, 1987: 85; 1983: 128-129). Bunda Sultan'ın Arnavutların sadâkatine güvenmesi ve onların *Besa* suretiyle verdikleri söze ihanet etmediklerini bilmesi etkili olmuştur. Hatta kendisi Arnavutçayı da öğrenerek onlarla *Besa*⁵ dahi yapmıştır (Türker, 1996: XIII, XVII). Özenle seçilen ve en güvenilir askerlerden oluşan Tüfekçi Bölüğünün mevcudu başlangıçta 100-200 civarı iken zamanla 500 kişiye kadar yükseltilmiş, birliğin başına da Arnavut asıllı Tahir Paşa getirilmiştir (Dabağyan, 2006: 487).

Sultan II. Abdülhamid'in Arnavutlara yönelik bu siyaseti aşiretlere bağlı Arnavutlar üzerinde etkisini göstermiştir. Sultan'dan gördükleri iltifat ve ikram onları saraya, devlete ve Padişah'a minnettar bırakmıştır (Kodaman, 1987: 85; 1983: 129). Sultan'ın muhafazakâr Arnavut liderlere yönelik politikaları bu kesim ile kendisi arasında özel bir sadakat doğurmuştur (Emiroğlu, 2015: 216). Sultan II. Abdülhamid'in Arnavutlara yönelik bu yumuşak politikası, 1900'lere kadar devam etmiş, bu süreçte Arnavutluk'ta Bâb-ı âliyi meşgul edecek ciddi olaylar yaşanmamıştır (Kodaman, 1987: 85; 1983: 130). Gençliğinden itibaren Arnavutların sadakatini takdir etmiş olan Sultan II. Abdülhamid nezaretlerde, idari ve askeri makamlarda en yüksek ve seçkin makamlara Arnavutları getirmiştir (Story, 2007: 261). Nitekim 1903'te istifa eden Sadrazam Said Paşa'nın yerine bir Arnavut'u, Güney Arnavutluk'un en zengin ve nüfuzlu ailelerinden birinin üyesini, Avlonyalı Mehmed Ferid Paşa'yı Sadrazam atamıştır. Makedonya krizinin en ateşli günlerinde Sultan, Rumeli'yi ve Makedonya'yı savunmak için onun aracılığıyla Arnavutların desteğini seferber edebileceğini ummuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli'deki "*demirden engel*" veya Tahsin Paşa'nın ifadesiyle, Balkanlar'daki Hamid politikasının "*kalelerinden biri*" olmaya

⁵ Kuzey Arnavutların *Besa* verdiklerinde sözlerinden dönmediklerini ifade eden Sultan II Abdülhamid, Gegaların çok mutaassıp olduklarını ve kendisinin de onların dilini konuşabildiğini aktarmıştır. Bkz. Atif Hüseyin Bey, *Sultan II. Abdülhamid'in Sürgün Günleri*, Yay. Haz. M. Metin Hülagü, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 165.

devam etmeleri konusunda Müslüman Arnavutlara her zamankinden çok güvenmiştir. Sultan II Abdülhamid, Arnavutlar için “*en sadık askerlerimizdir*” dedikten sonra eklemiştir: “*Avrupa’da bulunan Arnavutlar, her halükârda itimat edebileceğimiz kardeşlerimizdir*” demiştir (Georgeon, 2006: 441-442). Tüm bunlar Sultan II. Abdülhamid’in Arnavutlara yönelik düşüncelerinin ve hayata geçirdiği politikalarının en güzel örnekleri olarak tarihteki yerini almıştır.

3.2. Aşiret Mektebine Arnavut Öğrencilerin Kayıt ve Kabulleri

Aşiret Mektebi her ne kadar Arap aşiretleri çocukları için açılmış olsa da kısa bir süre sonra Kürt çocukları da mektebe alınmıştır. Bu da beraberinde Arnavut çocukların da mektebe alınması konusunu gündeme getirmiştir. Bu dönemde, 12 Temmuz 1898’de, Sultan II. Abdülhamid’e sunulan bir layihada özellikle Kuzey Arnavutluk’un ıslaha ihtiyacı olduğuna dikkat çekilmiş ve yapılacak ıslahat çalışmaları hakkında çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Arnavutluk’tan Aşiret Mektebine öğrenci alınmasında bu ıslahat önerilerinin etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu öneriler arasında bazı Arnavutların bölgelerinden alınarak İstanbul’a getirilmesi ve buradaki belirli okullara kaydedilmesi yer almıştır. Ayrıca “*kendilerine ikmal-i tahsil-i müteakip ziyadece mükafa ile ilerde büyük rütbelere mazhar olacaklarının ilanıyla berâ-yı tedris Dersaadetteki mekâtib-i muhtelifiyeye celbleri ve elbiseleri üzerine parlak işaret vaz’ı ve senede bir kere lea’s-sıla memleketlerine gönderilmeleri gibi terğibat gösterilmesi pek münasiptir*” denilerek adeta Aşiret Mektebi tarif edilmiştir (Akpınar, 1997: 45). Nitekim bu öneriler göz önüne alınmış olmalıdır ki Arnavut öğrencilerin de Aşiret Mektebine alınmasına karar verilmiştir.

Aşiret Mektebine Arnavut öğrencilerin alınmasıyla ilgili olarak tespit edilebilen en eski belge, 28 Haziran 1902 tarihli Yıldız Saray-ı Hümâyûnu Başkitâbet Dâiresinden Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî Tahsin Paşa tarafından gönderilen belgede, Padişah’ın fermanıyla Arnavut kabileleri çocuklarının da Aşiret Mektebine kaydının uygun görüldüğü bildirilmiş ve bu senelik 20 öğrencinin alınacağı belirtilmiştir (BOA, İ. HUS. 98/16). Tahsin Paşa’nın bu yazısı, Aşiret Mektebi kapılarının Arnavut çocuklarına da açıldığının müjdecisi olmuştur. Bunun üzerine Sadaret ile Dâhiliye ve Maarif Nezaretleri arasında yazışmaların başladığı görülmektedir. Nitekim bu konuyla ilgili olarak Sadareten, Maarif ve Dâhiliye Nezaretlerine gönderilen 29 Haziran 1902 tarihli yazıda, Padişah’ın buyruğu ile bu senelik 20 Arnavut çocuğunun Aşiret Mektebine kaydının uygun olduğu bildirilmiş ve gereğinin yapılması istenmiştir (BOA, BEO. 1875/140597). Sadrazam Said Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 9 Temmuz 1902 tarihli bir başka irade-i aliyyede ise, Padişah tarafından Arnavut kabileleri çocuklarının da Aşiret Mektebine kaydının uygun görüldüğü ve bu senelik [1902 yılı için] 20 öğrencinin kaydının yapılacağı bildirilmiş ve durumun Maarif Nezaretine de tebliğ edildiği hatırlatılarak, Padişah’ın buyruğunun yerine getirilmesi istenmiştir (BOA, DH. MKT. 543/51).

Sadaretin tebliğini alan ve Aşiret Mektebinin idaresinden sorumlu olan Maarif Nezareti, süratle harekete geçmiş ve 8 Temmuz 1902 tarihinde Umum Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nezâret-i Celîlesine bir yazı göndermiştir. Nezaret yazısında, 16 Haziran 1318 [28 Haziran 1902] tarihli ve 114 numaralı Sadâret tezkeresinde Arnavut kabileleri çocuklarından da Aşiret Mektebine kaydının uygun görüldüğünü ve bu senelik yirmi kadarının Padişah’ın buyruğu ile Aşiret Mektebine kaydının yapılacağını ve bu durumun Dâhiliye Nezaretine de tebliğ edildiğini bildirmiştir. Akabinde ise bu talebelerin elbiseleri, yiyecekleri ve diğer masrafları için gerekli olan ödenek ile bu kabilelerin buldukları vilayetlere göre taksim biçimleri ve celpleri hususunun cevap olarak Sadrazamlık makamına yazı ile bildirilmesini istemiştir (BOA, MF. MKT. 642/37).

Sadrazam Said Paşa’nın bu konudaki tebligatları kısa sürede meyvesini vermiştir. Maarif Nezareti, Aşiret Mektebine kayıt ve kabulleri yapılacak yirmi Arnavut öğrencinin seçim yöntemlerini, celplerini ve harcırah miktarlarını da ihtiva eden çalışmasını 14 Temmuz 1902 tarihinde tamamlayarak ertesi gün Sadarete göndermiştir. Bunun üzerine Sadaret makamı, 19

Temmuz 1902 tarihinde Dâhiliye Nezaretine bir yazı göndererek Maarif Nezareti tarafından kendilerine gönderilen çalışmanın, konunun muhatabı olan vilayetlere tebliğ edilmesini istemiştir (BOA, BEO. 1886/141450). Maarif Nezaretince hazırlanan ve Sadaret makamının yukarıda sözünü ettiği 14 Temmuz 1902 tarihli yazıda, Aşiret Mektebine kaydı yapılacak 20 Arnavut talebenin vilayetlere göre paylaşımına yer verildiği görülmektedir. Buna göre talebe seçimlerinin vilayetlerin büyüklük ve önemine göre onunun Kosova, dördünün İşkodra, dördünün Manastır ve ikisinin de Yanya vilayetlerinden olacak şekilde taksim edildiği bildirilmiştir. Ayrıca Aşiret Mektebine kaydedilecek talebenin her sene Ağustos ayı başında Dersaadet'te hazır bulunmaları gerektiği ifade edilmiştir. Vilayetlerden gelecek talebelerin yol masrafları ile yiyecek ve diğer bütün masraflarına karşılık olarak ise Kosova'dan gelecek talebenin her birine altı yüz seksen beş, İşkodra'dan gelecek talebelere sekiz yüz doksan, Manastır talebesine beş yüz yetmiş ve Yanya talebesine altı yüz elli kuruşun emsallerine uygun olarak ödenmesinin gerektiği belirtilmiştir.

Maarif Nezaretinin yazısında ayrıca seçilecek Arnavut talebelerin niteliklerine de değinilmiştir. Buna göre talebelerin yaşlarının mutlaka on ikiden aşağı, on altıdan yukarı olmaması gerekmektedir. Talebelerin terbiye ve tahsil konularında yatkın, bedenen hava değişimine dayanıklı olmaları, özellikle verem ve bu gibi diğer hastalıklara tutulmadıklarının ve meyilli olmadıklarının mahalli doktorlara muayene ettirilerek tespit edilmesi ve alınacak raporların ekli olarak gönderilmesi istenmiştir. Yazının devamında öğrencilerin güzel ahlak ve terbiye sahibi olmalarının, ananesiyle asil ve soylu, haysiyetçe birinci derece kabile evladından bulunmalarının özel şartlardan olduğu ve bu konulara olağanüstü özen gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yazının son kısmında ise harcırah ve diğer masrafların miktarlarının ödenmesine ve fazlasından kaçınılmasına değinilmiş, gönderilecek talebenin yerel yöneticilerce emniyetli bir şekilde ve güvenilir bir jandarmanın nezaretinde harcırahları ödenerek gönderilmesi istenmiştir (BOA, MF. MKT. 644/11). Maarif Nezaretinin bu şartlarının Aşiret Mektebine alınacak Arap aşiret çocukları için aranan şartlarla benzerlik gösterdiği dikkat çekmektedir. Sadrazamlık makamının bu emri üzerine Dâhiliye Nezareti de 17 Temmuz 1902 tarihinde Yanya, İşkodra, Manastır ve Kosova vilayetlerine bir yazı göndermiştir. Nezaretin yazısında Padişah'ın buyruğu gereği bu sene 20 Arnavut öğrencinin Aşiret Mektebine alınacağı bildirilmiş ve durumun Maarif Nezaretine de tebliği edildiği hatırlatılarak adı geçen kabile çocuklarının anılan miktar oranında gönderilmesi istenmiştir (BOA, DH. MKT. 543/51).

Maarif Nezaretinin Aşiret Mektebine kabul edilecek Arnavut öğrenciler için yaptığı bir diğer çalışma da masraflar konusunda olmuştur. Nezaret yaptığı değerlendirme neticesinde Bâb-ı âliye gönderdiği yazıda, 20 Arnavut öğrencinin yıllık maaş ve masrafının altmış dört bin altı yüz elli kuruş olduğunu belirtmiş ve bunun Aşiret Mektebi bütçesinde karşılığının bulunmadığına dikkat çekmiştir. Bundan dolayı da ortaya çıkan bu ilave tutarın merkeze ait inşaat ve tamirat düzenlemesinden Aşiret Mektebi ödeneğine nakledilmesini talep etmiştir (BOA, MF. MKT. 628/57).

3.3. Arnavutlara Ayrılan Kontenjanın Yetersiz Görülmesi ve Arttırılması Yönündeki Talepler

Arşiv belgeleri, Arnavutların Aşiret Mektebine ilgi gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Nitekim Arnavutların yoğun olarak yaşadıkları İşkodra, Kosova, Manastır ve Yanya vilayetlerinden gelen talepler bunun en güzel göstergesidir. Bu konuda Kosova vilayetinden, Kosova Valisi Reşad imzasıyla Maarif Nezaretine gönderilen 28 Temmuz 1902 tarihli belgede, Mekteb-i Rüşdiye-i Mülkiye ve Askeriyeden mezun olan oğullarının Aşiret Mektebine kaydedilmesi konusunda Üsküplü Mahmud Celaleddin Efendi ile Geylânî Seyfeddin Ağa tarafından taleplerin geldiği bildirilmiş ve durumun Vilayet Maarif Müdürlüğüne sorulduğu aktarılmıştır (BOA, MF. MKT. 644/11). Maarif Nezaretinden Kosova vilayetine gönderilen 14 Ağustos 1902 tarihli cevabi

yazıda ise, içinde bulunulan yıl içinde Aşiret Mektebine kabul edilecek 20 Arnavut talebeden onunun vilayetlerine ayrıldığı bildirilmiştir (BOA, MF. MKT. 653/38).

Aşiret Mektebi için Arnavutlara ayrılan yirmi kişilik kontenjanın vilayetlerce yetersiz görüldüğü ve bu sayının arttırılmasının talep edildiği anlaşılmaktadır. Bu konuda Kosova Valisi Reşad imzasıyla 31 Temmuz 1902 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazıda, Aşiret Mektebi için vilâyetten on talebenin kabul edileceğinin nezaretçe kendilerine bildirildiği hatırlatılarak, vilayet dâhilinde merkezle beraber altı sancak ve otuz kazanın mevcut olduğu belirtilmiştir. Durumun vilayete bağlı olan yerlere bu şekilde bildirilmesi halinde bunlardan katılım için gösterilecek rağbet ve müracaat üzerine bütün çocukların kayıt ettirmek istenileceği hatırlatılmıştır. Belirlenen miktarın buna uygun olmadığına dikkat çekilen yazıda, fazla sayıda yapılacak başvuruların reddedilmesi durumunda ise bir takım yankılara sebep olacağı vurgulanmış ve mektebe alınacak talebenin her sancağa ikişer kişi olacak şekilde hesaplanması arz edilmiştir (BOA, DH. ŞFR. 289/25).⁶ Aşiret Mektebine Kosova vilayetinden alınacak öğrenci sayısının arttırılması konusunda bir diğer talep de 9 Ağustos 1902 tarihli dilekçeye aittir. Erkân-ı Harbiye Mirlivâsı imzasıyla kaleme alınan yazıda, Arnavut çocuklarından on kişinin Aşiret Mektebine kabul buyrulmasının Arnavutluk'ta fevkalade olumlu etki bıraktığı belirtilmiştir. Akabinde ise mektebe kabul edileceklerin sayısının az, buna karşılık taleplerin ise çok olduğu ve bundan dolayı on kişinin daha alınmasına müsaade buyrulduğu takdirde her tarafın memnun olacağı ve kimsenin mahzun kalmayacağı ifade edilmiştir (BOA, Y. MTV. 233/22).

Bu konuda bir talep de Dâhiliye Nezaretinden gelmiştir. Sadarete gönderilen 24 Ağustos 1902 tarihli yazıda, Manastır vilayetinden gönderilmesi kararlaştırılan dört çocuğun ikisinin Debre, ikisinin de Elbasan sancaklarından istenildiği hatırlatılarak Debre Mutasarrıflığından alınan cevapta, belirlenen iki çocuktan başka mahalli eşrafın çocuklarından on beşinin daha Aşiret Mektebine gönderilmesine müsaade edilmesi konusunda mahallin ileri gelenlerince talepte bulunduğu bildirilmiştir. Yazının devamında, marifet heveslilerin bu taleplerinin Padişah'ın ilme olan düşkünlüğünden kaynaklandığına dikkat çekilerek, yerel taleplerin karşılanabilmesi için izin verilmesi istenmiştir (BOA, DH. MKT. 565/28). Sadrazam Said Paşa'nın Dâhiliye Nezaretinden gelen bu talebi, Aşiret Mektebinin yönetiminden sorumlu olan Maarif Nezaretine iletildiği görülmektedir⁷ (BOA, MF. MKT. 644/11).

Aşiret Mektebine kabul edilecek Arnavut öğrencilerin sayısının arttırılması konusundaki bu taleplere, bu yıl için, son noktayı Sadaret makamı koymuştur. Bu konuyla ilgili olarak Sadrazamlık makamının 3 Eylül 1902 tarihli yazısında, Padişah'ın buyruğunda kabul edilecek talebe sayısının 20 olarak belirlendiği ve sınırlandırıldığı hatırlatılmıştır. Yazının devamında, oturanların çoğunluğu dikkate alınarak bunlardan on adedinin Kosova ve dörder adedinin İşkodra ve Manastır, iki adedinin de Yanya vilayetlerine ayrıldığı belirtilmiştir. Ayrıca birçok giderin karşılıksız kaldığı vurgulanmış ve talebe adedinin arttırılmasının bütçede karşılık bulunmasına bağlı olduğuna dikkat çekilmiştir. Son olarak da alınacak talebenin sayısının irâde-i seniyye ile belirlendiğinden ve sınırlandırıldığından bu talebin kabulünün mümkün olmadığı bildirilmiştir (BOA, MF. MKT. 644/11). Sadrazamlık makamının bu kararı, 5 Ekim 1902 tarihli yazıyla da Dâhiliye Nezaretine iletilmiştir (BOA, BEO. 1930/144700). Arnavutların Aşiret Mektebine olan yoğun talepleri ilerleyen yıllarda da devam edecek ve bu talepler, *alınacak talebe sayısının yirmi olarak irade-i seniyye ile belirlendiği ve sınırlandırıldığı* gerekçesiyle karşılanamayacaktır.

⁶ Kosova Valisi Reşad'ın aynı konuda Dâhiliye Nezareti vasıtasıyla Maarif Nezaretine gönderdiği 30 Temmuz 1318 tarihli yazı için bkz. BOA, DH. ŞFR. 0289/101. Bu konuda Kosova vilayetinden Vali Reşad imzasıyla Maarif Nezaretine çekilen 30 Temmuz 1318 tarihli telgraf için bkz. BOA, MF. MKT. 653/38.

⁷ Bu konuyla ilgili olarak Sadareten, Maarif Nezaretine gönderilen yazı için ayrıca bkz. BOA, BEO. 1910/143214.

3.4. Aşiret Mektebine Kabul Edilecek Arnavut Öğrencilerin Giderleri

Maarif Nazırı imzasıyla kaleme alınan 6 Eylül 1902 tarihli yazıda, irade-i seniyye gereği Aşiret Mektebine kabul edilecek yirmi Arnavut talebenin yıllık maaş ve masrafının altmış dört bin altı yüz elli kuruş olduğu bildirilmiştir. Bu meblağın merkeze ait inşaat ve tamirat bütçesinden Aşiret Mektebi ödeneğine naklen tahsisine müsaade edilmesi istenmiştir (BOA, İ. MF. 8/32).

Tablo 1: *Maarif Nezaretince Hazırlanan ve Aşiret Mektebine Alınacak Yirmi Arnavut Talebe için Tahsisi İstenen Meblağı Gösterir Çizelge*

Nev'-i masârif	Tahsîsi Lâzım Gelen
Ma'âş	Guruş
Talebe maaşı	7200
Yekûn-ı masarîf	7200
Yemek masrafı	23800
Elbise masrafı	13000
Çamaşırhane masrafı	1400
Odun ve kömür masrafı	500
Aydınlatma masrafı	250
Mefrûşât ve ta'mîrât masrafı	500
İhtiyât	16000
	Talebenin memleketlerinden celbi ve sılaya azimet ve avdetleri masârifine karşılıktır.
Müteferrika [ufak tefek masraflar için ayrılan para]	2000
Yekûn	57450
Cem'an yekûn	64650

3.5. Seçilen Arnavut Öğrencilerin Aşiret Mektebine Gönderilmesi ve Harcırahlarının Karşılanması

Aşiret Mektebine yirmi Arnavut öğrencinin kayıt ve kabulünün yapılacağı yönündeki irade-i seniyyenin çıkmasından yaklaşık üç ay sonra, mektebe seçilen öğrencilerin İstanbul'a doğru yola çıktıkları anlaşılmaktadır. Nitekim bu konuda İşkodra Vali ve Kumandanı Ferik Mehmed Şakir imzasıyla 4 Ekim 1902 tarihinde Maarif Nezaretine gönderilen yazıda, Aşiret Mektebine İşkodra vilayetinden gönderilecek olan dört kişinin her birine sekiz yüz doksanar kuruştan ibaret olan masraflarının Maarif Sandığından ödendiği ifade edilmiştir. Ayrıca sevklerine memur zaptiye mülazımlarından İhsan Efendi'nin harcırahının da verilerek [Dersaadet'e] gönderildikleri bildirilmiş ve bu kişilerin oraya ulaştıklarında Aşiret Mektebine kayıt ve kabullerinin yapılmasına müsaade edilmesi talep edilmiştir (BOA, MF. MKT. 674/51).

Arnavutluk'tan Aşiret Mektebi'ne gönderilecek talebe sayısı her ne kadar yirmi ile sınırlanmış olsa da yazışmalardan bunun, bir kişi de olsa, aşıldığı anlaşılmaktadır. Bu konuda Maarif Nezaretince Aşiret Mektebine gönderilen 24 Kasım 1902 tarihli yazıda ilk olarak, Arnavut

çocuklarından yirmi kişinin Aşiret Mekteb-i Hümâyûnuna kabulünün irâde-i seniyye gereği olduğu ifade edilmiştir. Akabinde Kosova vilâyetinden gönderilen on bir, Manastır vilâyetinden gönderilen dört, Yanya vilâyetinden gönderilen iki olmak üzere toplamda on yedi öğrencinin kayıt ve kabulleri konusunda emir ve tebliğ buyrulduğu hatırlanmıştır. Yazının devamında irâde-i seniyye üzerine İşkodra vilâyeti için belirlenen ve daha sonra gelen dört kişi ile birlikte sayının yirmi bir kişiye ulaştığı ve mektep muhasebesince kayıtlarının yapıldığı bildirilmiştir. Yazının son kısmında ise yirmi kişi için verilen ödenekten başka fazladan Kosova'dan gelen ve irade-i seniyye gereği kabulü lazım gelen bir kişi için de gerekli ödeneğin verilmesi konusunda Maarif Nezaretine yazı yazılması istenmiştir (BOA, MF. MKT. 678/18). Bu yazışmadan Aşiret Mektebi muhasebecisinin okula yirmi bir Arnavut öğrenciyi kaydettiği anlaşılmaktadır.

Maarif Nezaretinden Umum Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nezâret-i Celîlesine gönderilen 13 Ocak 1903 tarihli bir başka yazıda ise, Aşiret Mektebine irade-i seniyye gereği kaydı yapılan yirmi Arnavut çocuk için verilen ödenekten başka Kosova'dan fazladan gelecek sonradan Padişah'ın iradesiyle okula kabul edilen bir kişi için gerekli tahsisatın yapılabilmesi amacıyla bu kişinin hangi sınıfa kaydedildiği ve mektepten hangi yıl mezun olacağı sorulmuştur. Bunun üzerine Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nazırı Zeki imzasıyla Maarif Nezaretine gönderilen 20 Ocak 1903 tarihli yazıda, Kosova'dan fazladan gelecek sonradan Padişah'ın iradesiyle okula kabul edilen kişinin Senice Evrak Memuru Süleyman Efendi'nin oğlu üç yüz yirmi beş numaralı Kamil Efendi olduğu bildirilmiştir. Öğrencinin mektebin üçüncü sınıfına kaydedildiği ve sınıfta kalmadığı takdirde 320 senesinde Aşiret Mektebinden Mekteb-i Harbiye veyahut Mülkiye-i Şâhâne'ye nakil olacağı ve orada eğitimini tamamlamaya müteakip 321 senesinde diploma alarak mezun olacağı bildirilmiştir (BOA, MF. MKT. 678/18). Bu yazışmalar, Aşiret Mektebine sınırlı sayıda da olsa Padişah iradesiyle zaman zaman öğrenci kabul edildiğini göstermektedir.

Arşiv belgeleri, Aşiret Mektebine gönderilecek aşiret çocuklarının masraflarının karşılanması konusunda bilgiler de ihtiva etmektedir. Buna göre mektebe kabul edilecek aşiret çocuklarının harcırahlarının ödenmesi konusunda Dâhiliye Nezareti'nden İşkodra vilayetine gönderilen yazıda, Şûrâ-yı Devlet kararını bildiren Sadaret buyruktusuna gönderme yapılmış ve bu buyruktu gereği anılan mektebe gönderilecek çocukların harcırahlarının Maarif Nezareti ödeneğinden karşılanacağı bildirilmiştir (BOA, DH. MKT. 567/1). Aşiret Mektebine kabul edilecek aşiret çocuklarının harcırahlarının ödenmesi konusundaki bir diğer örnek de Dâhiliye Nezaretinden Yanya vilayetine gönderilen 3 Eylül 1902 tarihli yazıdır. Nezaretin yazısında ilk olarak Aşiret Mektebine kabul edilecek aşiret çocukları için vilayetçe ortaya çıkacak bütün masrafların maarif ödeneğinden karşılanması konusunda Şûrâ-yı Devlet kararını bildiren Sadaret buyruktusu olduğu hatırlanmıştır. Akabinde ise ödenmesi gerekli olan iki yüz doksan dokuz buçuk kuruş harcırahın, anılan karar gereği Maarif Nezareti ödeneğinden karşılanması gerektiği bildirilmiştir (BOA, DH. MKT. 567/40).

Aşiret Mektebine gönderilecek çocuklar ile onlara refakat edecek zaptiyelerin yol masraflarının karşılanması konusunda İşkodra Valisi ve Kumandanı Ferik Şakir imzasıyla 11 Eylül 1902 tarihinde Maarif Nezaretine gönderilen yazıda ise, bu masrafların kim tarafından ödeneceği konusunun Dâhiliye Nezareti'ne sorulduğu bildirilmiştir. Yazının devamında nezaretçe kendilerine verilen cevapta, aşiret çocukları için ortaya çıkacak masrafların Maarif Nezareti ödeneğinden karşılanması gerektiği bildirildiği halde bu konuda herhangi bir talimat verilmediği ve İşkodra Masarif İdaresi bütçesinde de bunun karşılığının olmadığı ifade edilmiştir. Bu çocukların sevklerinin geciktirilmesinin mümkün olmadığına dikkat çekilen yazıda, bunlar için gerekli olan üç bin sekiz yüz otuz kuruşun Manastır Vilayeti Masarif Sandığına peşin olarak gönderilmesi arz edilmiştir. İşkodra Valisi'nin yukarıdaki yazısına Maarif Nezareti süratle cevap vermiş ve İşkodra vilayetine gönderdiği yazıda, Aşiret Mektebine gönderilecek talebenin her birine verilecek sekiz yüz doksanar kuruş ile kendilerine refakat edecek jandarmanın harcırahları da dâhil olmak üzere toplam 3830 kuruşun İşkodra Maarif İdaresine gönderilmesi konusunda

Manastır Maarif Müdüriyetine talimat verildiği bildirilmiştir. Nitekim Manastır Maarif Müdüriyetine verilen talimatta, bu meblağın ilk vasıta ile İşkodra Maarif İdaresine gönderilmesi emredilmiştir (BOA, MF. MKT. 660/50).

Aşiret Mektebine seçilen ve Dersaadet'e gönderilen talebelerin yanı sıra, onlara refakat eden muhafızların harcırahları da ödenmekteydi. Nitekim bu konuda Kosova Valisi tarafından Maarif Nezaretine gönderilen 28 Şubat 1903 tarihli yazıda, mektebe seçilen Halid Efendi'ye refakat eden Jandarma Fettah Ağa'nın harcırahının Maarif Sandığından ödenmesi konusunda talepte bulunduğu, buna rağmen ödemenin henüz yapılmadığı bildirilmiştir (BOA, MF. MKT. 692/31). Kosova Valisi'nin yazısı üzerine Maarif Nezareti kaleme aldığı 1 Nisan 1903 tarihli cevabi yazıda, Jandarma Fettah Ağa'nın harcırahının mahalli maarif hasılatından Dersaadet hissesinden ödenmesinin uygun olduğunu bildirmiş ve gereğinin yapılmasını istemiştir (BOA, MF. MKT. 693/44).

Muhafızların yanı sıra Aşiret Mektebi talebesi olup da rahatsızlanarak hava değişimi için memleketlerine gönderilen Arnavut talebelerin harcırahları da karşılanmaktaydı. Nitekim bu konuda Mekatib-i Askeriye Nazırı Zeki imzasıyla Maarif Nezaretine gönderilen yazıda, Aşiret Mektebi-i Hümayûnu dördüncü sınıf talebelerinden 345 kayıt numaralı İşkodralı Muharrem Efendi'nin hastalığından dolayı hava değişimi için altı ay süreyle memleketine gönderilmesine Aşiret Mektebi tabibi tarafından düzenlenen raporda yer verildiği aktarılmıştır. Bundan dolayı talebenin İşkodra'ya gönderilmesi için gerekli olan iki yüz yirmi beş kuruşun sarfına izin verilmesinin Aşiret Mektebi Müdüriyetinden talep edildiği bildirilmiştir. Bunun üzerine Maarif Nezareti de 17 Mart 1906 tarihinde gönderdiği cevapta, şahsın memleketine gönderilmesi için gerekli olan harcırahın mektep ödeneğinden karşılanmasına izin verdiğini bildirmiştir (BOA, MF. MKT. 917/58). Bu yazışmalar 1906 yılında Aşiret Mektebinde öğrenim gören Arnavut öğrenciler olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir.

3.6. Aşiret Mektebine Kabul Edilmeyen Arnavut Öğrenciler

Aşiret Mektebine kaydedilmek üzere İstanbul'a gönderilen talebelere bir kişinin sağlık gerekçesiyle mektebe kaydının yapılmadığı görülmektedir. Nitekim bu konuda hazırlanan belgede, Aşiret Mektebine kaydedilmek üzere Kosova vilayetinden gönderilen on bir talebeden biri olan Jandarma Mülazımı Hüseyin'in oğlu Mehdi Efendi'nin Aşiret Mektebi tabibince yapılan sağlık muayenesinde, zayıf bir bünyeye sahip olduğunun anlaşıldığı bildirilmiştir. Bu mizaçta bulunanların çoğunun küçük bir hava değişiminden dahi etkilenecek hastalandıkları ve sonunda vereme tutulduklarının görüldüğü ifade edilen yazıda, bundan dolayı Mehdi Efendi'nin hâli hazırda Aşiret Mektebinde tahsile elverişli olmadığı beyan edilmiştir. Aynı konuyla ilgili olarak Kosova vilayetine gönderilen yazıda da Mehdi Efendi hakkında düzenlenen sağlık raporuna değinilmiş, Kosova vilayetinden on talebe gönderilmesi gerekirken on bir talebenin gönderilmiş olduğu hatırlatılarak, adı geçen talebenin kaydının sağlık gerekçesiyle yapılamayacağından geriye aldirılması istenmiştir (BOA, MF. MKT. 668/33).

Aşiret Mektebine kabul edilmeyen öğrenciler meselesi yalnızca bununla sınırlı değildir. Bu konudaki talepler, Aşiret Mektebine Arnavut öğrenci kabulünün yapıldığı 1902 yılından hemen sonra da artarak devam etmiştir. Nitekim Aşiret Mektebine gelecek sene için öğrenci kabul edilip edilmeyeceği konusunda Kosova Valiliğinden Maarif Nezaretine gönderilen 18 Haziran 1903 tarihli yazı bunun en güzel örneklerinden biridir. Kosova Valiliğinin yazısında, Yakova Mektebinde tahsilini tamamlayan ve geçen sene Dersaadet Aşiret Mektebine kayıt için geç kaldığından dolayı kaydını yaptıramayan Yakovalı Selim Hızırzâde Abdullah tarafından bu sene Aşiret Mektebine kayıt ve kabulü için bir dilekçe verildiği bildirilmiştir. Yazının devamında bu ve bunun gibi taleplere bir işlem yapabilmek için gelecek ders yılında Aşiret Mektebine Kosova vilayetinden öğrenci kabul edilip edilmeyeceği, kabul edilecekse bunun sayısının ve şartlarının neler olacağı sorulmuştur. Maarif Nezaretinden 9 Ağustos 1903 tarihinde gönderilen cevabi

yazıda ise, bu konudaki Padişah emrinde Aşiret Mektebine bu senelik 20 öğrencinin kabulünün belirtildiği ve bu sayıdaki talebenin de geçen sene kayıt ve kabul edildiği hatırlatılmıştır. Bundan dolayı da yeni ders yılı için ayrıca talebe kabulüne gidilmeyeceği bildirilmiştir (BOA, MF. MKT. 725/4).

Aşiret Mektebine talebe kabulüyle ilgili olarak Kosova vilayetince Maarif Nezaretine gönderilen 22 Haziran 1903 tarihli bir başka yazıda Gilanlı Şevki Efendi ile Raşid, Tahir ve Mahmud Ağaların çocukları İsmail, Faik, Hayreddin ve Ferid Efendileri Dersaadet'deki mekâtib-i âliyye göndermek arzusunda oldukları ve bu konuda talepte buldukları bildirilmiştir. Bunun üzerine Maarif Nezareti 18 Ağustos 1903 tarihinde Kosova vilayetine bir yazı göndermiş ve irâde-i seniyye gereği Arnavutluk çocuklarından bu senelik 20 çocuğun Aşiret Mektebi-i Hümâyûnuna kayıt ve kabullerinin yapıldığı hatırlatılmıştır. Devamında ise bu konuda bir başka irâde-i seniyye buyrulmadıkça mektebe talebe kabulünün mümkün olmadığı bildirilmiştir (BOA, MF. MKT. 728/15).

Aşiret Mektebine öğrenci kabulüyle ilgili olarak talepler yalnızca Kosova vilayetiyle sınırlı kalmamıştır. Bu konuda Manastır Valiliği tarafından 16 Temmuz 1904 tarihinde Maarif Nezaretine gönderilen yazıda, Elbasan Mektebi-i Rüşdiyesinden mezun Elbasanlı Salih Efendi'nin Aşiret Mektebine gönderilmek üzere Manastır'a gönderildiği bildirilmiştir. Adı geçen mektep için Elbasan ve Debre ahalisinden dört talebenin gönderildiği ifade edilerek, bu talebenin kabulünün mümkün olup olmadığı sorulmuştur. Bunun üzerine Maarif Nezareti, 18 Ağustos 1904 tarihinde Manastır vilayetine bir yazı göndermiş ve irâde-i seniyye gereği Arnavut çocukların mektebe kabullerinin eskiden yapıldığını hatırlatarak, bunun haricinde talebe kabulünün mümkün olmadığını bildirmiştir (BOA, MF. MKT. 797/46). Bu konuda Kosova Valiliği tarafından 10 Eylül 1904 tarihinde Maarif Nezaretine gönderilen bir başka yazıda ise, Dersaadet'deki Aşiret Mektebine kabul edilecek çocuklar için müracaatların olduğu bildirilmiş ve adı geçen mektebe vilayetten bu sene için ne kadar çocuğun kabul edilebileceği ve bunların ne zamana kadar gönderilmesi gerektiği sorulmuştur (BOA, MF. MKT. 809/43). Maarif Nezareti ise 13 Ekim 1904 tarihli cevabi yazısında, Arnavut çocuklarından şimdilik yirmi kişinin mektebe kabulü hakkındaki irâde-i seniyye gereği zamanında Kosova vilayetinden belirlenen sayıda talebenin kabul edildiğini hatırlatmış ve bundan fazla talebenin kabulünün mümkün olmadığını bildirmiştir (BOA, MF. MKT. 809/43).

Aşiret Mektebine öğrenci kabulüyle ilgili olarak Arnavutların taleplerinin her geçen yıl devam ettiği görülmektedir. Nitekim bu konuyla ilgili olarak Kosova Valiliğinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 15 Mart 1905 tarihli yazıda, Mitroviçe'nin itibarlı şahsiyetlerinden olup hükümet-i seniyyeye güzel hizmetleri bulunan Hacı Ali Ağa'nın, Dersaadet'e giderek oğlu Ahmed ve torunu Hamza Efendileri Aşiret Mektebi'ne kaydettirmek istediği bildirilmiştir. Bu konuda görüşleri talep edilen Dâhiliye Nezareti ise durumu Maarif Nezaretine bildirmiştir. Nezaret ise verdiği cevapta, irade-i seniyye gereği Mektebi-i Hümâyûna bir defaya mahsus olmak üzere önceden yalnızca yirmi Arnavut çocuğun kaydedilmiş olduğunu hatırlatmıştır. Akabinde, Aşiret Mektebinin aslında "*vilâyât-ı ma'lûme aşâyir-i seyyâre ruesâsı evlâdına*" mahsus olduğundan bunlardan başka ve belirlenen miktardan fazla talebe kabulünün usulen mümkün olmadığını belirtmiştir. Maarif Nezaretinin bu cevabı, Dâhiliye Nezareti tarafından 30 Ağustos 1905 tarihinde Kosova vilayetine gönderilmiştir (BOA, DH. MKT. 983/45; BOA, MF. MKT. 873/61).

Aşiret Mektebine Arnavut öğrencilerin kabulüyle ilgili olarak Üsküp Maarif Müdüriyetinden gönderilen yazıda ise, bir iki kişinin Aşiret Mektebine kayıt olmak istedikleri bildirilmiştir. Bunun üzerine Maarif Nezareti 23 Eylül 1905 tarihinde Kosova Vilayeti Maarif Müdüriyetine gönderdiği yazıda, Aşiret Mektebi-i Hümâyûnuna kabul olunacak Arnavut çocukların irade-i seniyye gereği şimdilik yirmi kişi olduğunu ve bu çocuklar önceden mektebe kabul edildiklerinden dolayı da başka talebe kabul edilemeyeceği bildirilmiştir (BOA, MF. MKT.

884/19). Özellikle Kosova vilayetinden Aşiret Mektebine öğrenci kaydedilmesi konusundaki talepler bunlarla sınırlı kalmamıştır. Nitekim bu konuda Maarif Nezaretine gönderilen bir başka yazıda, Kosova vilayeti dâhilindeki reislerin [aşiret reislerinin] çocuklarından Aşiret Mektebine gönderilmeyi talep edenlerin hiçbirinin -bu sene- mektebe kabul edilmemesinin uygun olamayacağı ifade edilmiş ve bir iki öğrencinin gönderilmesine müsaade edilmesi istenmiştir (BOA, TFR. I. MKM. 13/1242).

Aynı konuyla ilgili olarak Akova Kaymakamı ve İdare Meclisi azalarının mühürlerinin yer aldığı 7 Eylül 1905 tarihli mazbatada ise, tebaasının maarif nimetinden pay alabilmesi için Padişah'ın sayısız mektepler tesis ettiğine vurgu yapıldığı görülmektedir. Yazının devamında Akova eşraf ve rüesasından Goşmir Hoca'nın, kabile ve reislerin çocuklarına mahsus olan Aşiret Mektebine yeğeni Mahmud Efendizâde Salih Efendi'yi kaydettirmek istediği ifade edilmiştir. Goşmir Kabilesi'nin fertlerinin '*devlet-i ebed-müddete*' asırlarca hüsn-i hizmet etmiş olduğuna dikkat çekilen yazıda, Goşmir Hoca'nın da bizzat birçok savaşta ve geçmiş meselelerde konumu gereği yararlılıklar gösterdiği ve Padişah'ın nişanlarına mazhar olduğu aktarılmıştır. Yazının son kısmında rüesa ve kabile evladından olup, güzel ahlak sahibi olan yeğeni Mahmud Efendizâde Salih Efendi'nin Aşiret Mektebine kaydını isteyen Goşmir Hoca'nın yapılan tahkikatında kabileyeye mensup rüesadan ve geçmiş meselelerde yiğitlikler gösteren gazilerden olduğunun anlaşıldığı bildirilmiştir.

Bunun üzerine Umum Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nazırı imzasıyla Rumeli Vilâyât-ı Şâhânesi Müfettiş-i Umûmîliğine 27 Ekim 1905 tarihinde bir yazı gönderilmiştir. Burada Aşiret Mektebine kabul edilecek talebelerin rüesa oğullarından olmaları, zihnen ve bedenen tahsile elverişli bulunmaları, yaşlarının sekizden küçük ve on ikiden büyük olmamaları gerektiği hatırlatılmıştır. Yazının devamında ancak bu şartları taşıyanların Padişah'ın irâde-i seniyyesine nail olabileceğinin Aşiret Mektebi Müdüriyetinden bildirildiği ifade edilerek bu şartları taşıyanların isim ve künyelerinin gönderilmesi istenmiştir. Aşiret Mektebine kabul edilecek talebelerin taban yaş sınırı on iki iken burada sekiz olarak zikredilmesi dikkat çekicidir. Bunun üzerine Kosova vilayeti, Aşiret Mektebine kayıt ve kabul olmak isteyenlerin isim ve künyelerini gösterir bir çizelge hazırlanarak Aşiret Mektebi Müdüriyetine göndermiştir (BOA, TFR. I. MKM. 13/1242).

Tablo 2: *Aşiret Mekteb-i âlisine Tâlib Olanların İsim ve Künyesini Açıklayan Pusula*

Esâmî	Mahall-i velâdet	Târih-i velâdet	Menşe veyâ derece-i tahsîl	Mülâhazât
Hacı Ali Ağazâde Şevket Efendi	Mitroviça	306	İbtidâ'î	
Mehmed Ağazâde Eyüb Efendi	Üsküb'ün Hacı Balaban Mahallesi	302	İbtidâ'î	
Goşmir Kabilesi'nden Mahmud Efendizâde Salih Efendi	Akova	300	Selanik İ'dâdîsi	

Aşiret Mektebine öğrenci kayıt ve kabulü konusunda Kosova Valisi Birinci Ferik Mahmud Şevket imzasıyla 8 Ocak 1907 tarihinde Maarif Nezaretine gönderilen yazıda, Gosine ve Plave ahalisinden altı kişinin Aşiret Mektebine kabulleri konusunda mahalli meclis idarelerinden talepler geldiği bildirilmiştir. Yazının devamında içinde bulunulan sene içinde Arnavut çocuklarından Aşiret Mektebine talebe kabul edilip edilmeyeceği sorulmuştur. Konuyla ilgili olarak Maarif Nezareti, Kosova vilayetine gönderdiği 27 Haziran 1907 tarihli cevabi yazısında, tıpkı diğer vilayetlere gönderdiği gibi, ilk olarak şimdilik Arnavut çocuklarından yirmi kişinin Aşiret Mekteb-i Hümayûnuna kayıt ve kabulleri hakkında eskiden buyurulan irâde-i seniyyenin

gereğinin o zaman yerine getirildiğini hatırlatmıştır. Devamında bu irade-i seniyyenin bu defa mektebe gönderilmek istenilen talebe için geçerli olamayacağını ortada olduğuna dikkat çekilerek, bu altı kişinin mektebe kayıt ve kabullerinin yapılamayacağı bildirilmiştir (BOA, MF. MKT. 978/50).

Aşiret Mektebine Arnavut öğrenci kaydıyla ilgili olarak talepler yalnızca Kosova ve Manastır vilayetleriyle sınırlı kalmamıştır. Nitekim bu konuda İşkodra vilayetinden Maarif Nezaretine gönderilen 13 Aralık 1905 tarihli yazıda, İşkodra eşrafından Gülbeyzâde Süleyman Bey'in İşkodra Mekteb-i İbtidâisini bitiren oğulları Abdülhamid ve Cevdet için Aşiret Mektebine kabulleri konusunda talepte bulunduğu bildirilmiştir. Buna karşılık Maarif Nezaretinden gönderilen 6 Ocak 1906 tarihli cevabi yazıda ise, Aşiret Mektebine şimdilik yirmi Arnavut çocuğun kayıt ve kabulü hakkında irâde-i seniyye yayınlandığı hatırlatılmış ve bu öğrencilerin de mektebe kabul edildiklerine dikkat çekilerek bunun hâricinde talebe kabulünün mümkün olmadığı bildirilmiştir (BOA, MF. MKT. 906/5).

Aşiret Mektebine Arnavutların yoğun olarak yaşadıkları vilayetlerden birisi olan Yanya'dan da talep olduğu görülmektedir. Mektebin kapatıldığı burada duyulmamış olsa gerek ki bu konuda Yanya Valisi Birinci Ferik Seyfullah imzasıyla Maarif Nezaretine talep yazısı gönderilmiştir. 17 Haziran 1907 tarihli yazıda, Yanya kasabasının Mehmed Ağa Mahallesi ahalisinden Yahya Beyzade Neşet'in tahsilini merkez vilâyet mekteb-i i'dâdisinde a'lâ dereceyle tamamladığı ve tahsilini bir kat daha ileri götürerek ilim ve irfan elde etmek gayesiyle Dersaadet Aşiret Mektebine kayıt ve kabulünü talep ettiği bildirilmiştir. Yapılan tahkikat neticesinde Neşet'in övülecek karaktere sahip olduğunun ve doğru beyanda bulunduğu ifade edilen yazıda, üç yüz on sekiz [1902] senesinde vilayet ahalisinden Aşiret Mektebine kayıt ve kabul edilen iki kişiden başka talebe gönderilmediğinin kayıtlardan tespit edildiği belirtilmiştir. Vilayet yazısının son kısmında Maarif Nezaretinin bu konudaki talimatının ne olduğu sorulmuştur (BOA, MF. MKT. 1009/98). Maarif Nezareti, Yanya vilayetinin bu yazısına 29 Temmuz 1907 tarihinde cevap vermiştir. Nezaretin cevabi yazısında, Aşiret Mekteb-i Hümâyûnuna önceden bir defaya mahsus olarak Arnavut çocuklarından yirmi çocuğun irade-i seniyye ile kayıt ve kabullerinin yapılmış olduğu hatırlatılmış ve bundan başka talebe kaydının ve kabulünün mümkün olmadığı bildirilmiştir (BOA, MF. MKT. 1020/35).

Aşiret Mektebinin kapatıldığı Yanya vilayetinin yanı sıra Kosova vilayetinde de duyulmamış olmalı ki arşiv belgeleri incelendiğinde 1907 yılı Ekim'inde dahi mektebe kayıt için Debre'den talep geldiği görülmektedir. Kosova Valisi Birinci Ferik Mahmud Şevket imzasıyla Rumeli Vilâyât-ı Şâhânesi Müfettiş-i Umûmîliğine gönderilen 29 Ekim 1907 tarihli yazıda, Debre-i zîr Jandarma Bölüğünde müstahdem mülâzim-i sâni Şükrü Bey'in oğlu Adil Efendi'nin Aşiret Mektebine kaydının uygun olduğuna dair Priştine Meclis-i İdâresinden ulaşan mazbata ile Debre Mutasarrıflığından gönderilen yazı arz edilerek öğrencinin mektebe kaydı ve kabulü konusundaki emri sorulmuştur (BOA, TFR. I. KV. 183/18223). Arşiv belgelerinde bu talebe nasıl bir cevap yazıldığı tespit edilemese de önceki yıllarda olduğu gibi bunun imkânsız olduğu yönünde bir karar verildiği değerlendirilmektedir. Tüm bu yazışmalar, Arnavutların Aşiret Mektebine öğrenci göndermek konusunda ne kadar istekli olduklarını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Yazışmalar ayrıca 1902 yılında alınan yirmi kişiden başka Arnavutluk'tan Aşiret Mektebine, irade-i seniyye ile alınan birkaç kişi haricinde, talebe alınmadığının birer göstergesi olarak da önem arz etmektedir.

Arşiv belgeleri, Aşiret Mektebine sınırlı sayıda da olsa irade-i seniyye ile birkaç Arnavut öğrencinin kabul edildiğini göstermektedir. Nitekim bu konuda 11 Mayıs 1904 tarihinde Yıldız Saray-ı Hümâyûnu Başkıtabet Dâiresinden Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî Tahsin Paşa tarafından gönderilen tezkirede, Beratlı Yusuf Efendi'nin Aşiret Mektebine kayıt ve kabulü konusunda müsaade buyrulduğu bildirilmiştir. Bunun üzerine Maarif Nezareti de Umum Mekâtib-i

Askeriye-i Şâhâne Nezâret-i Celîlesine gönderdiği 12 Mayıs 1904 tarihli yazısında, Beratlı Şahin Yusuf Efendi'nin Aşiret Mektebine kayıt ve kabulüne müsaade edildiğini iletmiştir (BOA, MF. MKT. 779/28). Bu konudaki diğer bir örnek de Sadrazam Tahsin Paşa imzasıyla 17 Aralık 1906 tarihinde yayımlanan belgedir. Bab-ı âli Sadaret Dâiresinden çıkan belgede, Yanya eşrafından Paşo Bey'in torunları ve Süleyman Bey Buda'nın oğulları Nâki ve Nâim Beylerin yatılı okullardan birine kabullerini talep ettikleri bildirilmiştir. Yazıda, bunların ihtiyaç ve zaruretleri babalarının ve dedelerinin zamanında ortaya koydukları güzel hizmetler ve sadakatleri vesilesiyle de şâyân-ı atıfet ve merhamet-i seniyye olduklarına değinilmiştir. Bu kişilerden birinin baytar, diğerinin de aşiret mektebine kayıt ve kabulleri hususunda her ne suretle irâde-i seniyye buyrulursa gereğinin yerine getirileceği iletmiştir. Sadrazam Tahsin Paşa'nın bu yazısı üzerine Serkâtib-i Hazret-i şehriyârî Tahsin Paşa tarafından gönderilen tezkirede, Sadrazam tarafından beklenen irade-i seniyyenin Padişah tarafından buyrulduğu bildirilmiştir (BOA, İ. MF. 13/9).

Padişah iradesinin yayınlanmasından iki gün sonra 11 Nisan 1907 tarihinde Sadareten, Maarif Nezareti ile Orman ve Maâdin ve Ziraat Nezâretine birer yazı gönderilmiştir. Yazıda, Yanya eşrafından Paşo Bey'in torunları ve Süleyman Bey Buda'nın oğulları Nefi ve Naim beylerin birinin Baytar ve diğerinin Aşiret Mektebine kayıt ve kabulleri konusunda irade-i seniyye yayımlandığı bildirilmiş, Orman ve Maâdin ve Ziraat Nezareti'nin gereğini yapması istenmiştir (BOA, BEO. 3031/227292). Sadrazam'ın bu tebligatının Harbiye Nezaretine değil de Maarif Nezareti ile Orman ve Maâdin ve Ziraat Nezaretine yapılmış olması, o dönemde Aşiret Mektebinin kapanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Mektebin kapatılması konusundaki genel kanaat ise, öğrencilerin verilen yemekleri beğenmeyerek okul yönetimine karşı isyan etmeleridir. Bunun üzerine mektep 1907 yılı Şubat'ında kapatılmıştır. Okulun kapanmasıyla öğrenciler memleketlerine gönderilmişler, okul binası da Kabataş İdadisi olarak yeniden düzenlenmiştir (Ergin, 1977: 1188).

3.7. Aşiret Mektebinden Kaydı Silinen Arnavut Öğrenciler

Aşiret Mektebinin öğrencilerinden Hasan Sıddık Hayderâni, anılarında okul mevcudunun iki yüz kişi olduğunu bunlardan birkaçının Çerkez ve Arnavut olduklarını ve Arnavutların daha sonra okuldan atıldıklarını aktarmıştır (Hayderani, 1963: 147). Oysa arşiv belgeleri yalnızca iki Arnavut talebenin okuldan kaydının silindiğini göstermektedir. Bunlardan birisi disiplinsizlik nedeniyle, diğeri ise memleket izni sonrası okula dönüş yapmadığı için okuldan atılmışlardır. Bu konuda Mekâtib-i Askeriye Nezareti ile Maarif Nezareti arasındaki yazışmalar önem arz etmektedir. Mekâtib-i Askeriye Nezâreti'nce Maarif Nezareti'ne gönderilen yazıda, Aşiret Mekteb-i Hümâyûnu beşinci sınıf talebelerinden Vulçitrinli İbrahim Efendi'nin defaatle içki kullandığının anlaşıldığı ve ahlâkını düzeltme yönünde bir gayretinin de bulunmadığı ifade edilerek mektepten kaydının silinmesi talep edilmiştir. Bunun üzerine Maarif Nezaretinden Umum Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nezâretine gönderilen 23 Ocak 1906 tarihli kısa cevabi yazıda, dile getirilen gerekçeler üzerine Vulçitrinli İbrahim Efendi'nin Aşiret Mektebinden kaydının silindiği bildirilmiştir (BOA, MF. MKT. 907/62).

Arşiv yazışmalarından, izinli olarak memleketlerine gidip de iki yılın sonunda geriye dönmeyen Aşiret Mektebi öğrencilerinin de kaydının silindiği anlaşılmaktadır. Nitekim bu konuda Mekâtib-i Askeriye Nazırı Zeki imzasıyla Maarif Nezaretine gönderilen 26 Ağustos 1907 tarihli yazıda, Aşiret Mektebi talebesi olup da memleket izni ya da hava değişimi için belirli süreliğine memleketlerine gönderilen talebelerden iki sene zarfında mektebe dönmeyenlerin kayıtlarının silinmesi konusunda Aşiret Mektebi Müdürlüğünden kendilerine talep geldiği iletmiştir. Bu talep üzerine Maarif Nezareti, içlerinde Kosova Maarif Müdürlüğü de olmak üzere Suriye, Van ve Diyarbakır Maarif Müdürlüklerine gönderdiği 5 Ekim 1907 tarihli yazıda, Aşiret Mektebi talebesi olup da iki senedir mektebe dönmemiş olan altı talebenin kaydının Mekâtib-i Askeriye

Nezâretinin talebi üzerine silindiğini bildirmiştir. Kaydı silinen bu talebeler arasında, memleketine gitmiş ve iki senedir mektebe dönmemiş olan İpek sancağından 332 kayıt numaralı Numan oğlu Seyfeddin Efendi de yer almıştır (BOA, MF. MKT. 1020/35).

3.8. Aşiret Mektebi Mezunu Arnavut Öğrencilerin İstihdamı

Arşiv belgeleri, Aşiret Mektebi mezunu Arnavut öğrencilerin mezuniyet sonrası tahsillerini nerelerde devam ettirdiklerini ve hangi görevlerde istihdam edildiklerini de göstermektedir. Nitekim Maarif Nezaretince 25 Şubat 1905 tarihinde Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nezaret-i Celîlesine gönderilen yazı, bu konudaki önemli örneklerden biridir. Maarif Nezaretinin yazısında, Aşiret Mektebi-i Hümâyûnu talebelerinden olup buradaki tahsilini tamamlayarak Mekteb-i Mülkiye-i Şâhane sınıfı mahsusuna nakledilmiş olan Priştineli Mâlik Paşa torunlarından Derviş Sabri Efendi'nin askerlik mesleğine dâhil olmak üzere Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Şâhâne sınıfı mahsûsuna naklinin uygun görüldüğü bildirilmiştir. Ayrıca Mekteb-i Mülkiyece de kaydının silindiği aktarılmıştır (BOA, MF. MKT. 834/18). Bu belge, Aşiret Mektebi mezunu talebelerin Mekteb-i Mülkiye ve Mekteb-i Harbiye sınıfları arasında geçiş yapabildiklerini de göstermektedir.

Diğer belge ise Aşiret Mektebinden mezun olan Arnavutların devletin farklı kadrolarında istihdam edildiklerini göstermektedir. Bu konuda Yıldız Saray-ı Hümâyûnu Başkitâbet Dâiresinden gönderilen 19 Kasım 1907 tarihli tezkirede, Aşiret Mektebinde tahsil gören Debrelî Kenan, Yanyalı Naki ve Elbasanlı Abbas Efendilerin jandarma teğmen göreviyle taşrada uygun jandarma alaylarında istihdamları için Padişah iradesinin Harbiye Nezaretine ve Askeriye-i Şâhane Nezâret-i Celîlesine tebliğ edildiği bildirilmiştir (BOA, İ. HUS. 160/50). Sadâret makamı da Dâhiliye Nezaretine gönderdiği 20 Kasım 1907 tarihli yazısında, Mâbeyn-i Hümâyûn Başkitâbet-i Celîlesinden gönderilen tezkireye değinmiş ve irade-i seniyyenin gereğinin yerine getirilmesini istemiştir. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti de Harbiye Nezaretine gönderdiği 26 Kasım 1907 tarihli yazıda Debrelî Kenan, Yanyalı Nâki ve Elbasanlı Abbas Efendilerin hangi vilayetlerde istihdam edileceklerini sormuştur. Harbiye Nezareti Jandarma Dairesinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen Serasker Rıza imzalı 16 Aralık 1907 tarihli yazıda, bu üç kişinin istihdamlarına yer verilmiştir. Aşiret Mektebinde tahsil gören Debrelî Kenan Efendi'nin Konya Jandarma Alayının Merkez Taburuna, Yanyalı Nâki Efendi'nin aynı alayın Niğde Taburuna ve Elbasanlı Abbas Efendi'nin de Ankara Jandarma Alayının Merkez Taburuna misafir suretiyle kaydının yapılması ve istihdamlarının sağlanması konusunda tebligat yapıldığı bildirilmiştir. Bu yazışmaların sonunda Dâhiliye Nezareti de Konya ve Ankara vilayetlerine gönderdiği 5 Ocak 1908 tarihli yazı ile Seraskerlik Makamının talimatının yerine getirilmesini, söz konusu kişilerin istihdamlarının sağlanmasını istemiştir (BOA, DH. MKT. 1213/7).

Tüm bu belgeler Sultan II. Abdülhamid'in siyasi, dini ve idari amaçlarla ilk olarak Arap aşiret çocuklarına mahsus olmak üzere kurduğu Aşiret Mektebine Arnavutların da ilgi gösterdiklerinin birer ispatıdır. II. Abdülhamid'in Aşiret Mektebine verdiği önemi anlamak için ise Aşiret Mektebinin öğrencilerinden Hasan Sıddık Hayderâni'nin anılarına bakmakta fayda vardır. Hayderâni anılarında, Sultan'ın kendilerine verdiği önemi şu sözlerle dile getirmiştir: *"Ramazanlarda, iki defa Yıldız Sarayına iftara davet edilirdik. İftar bittikten sonra, Padişah da balkona çıkar, şöyle bir görünüp, 'nasılsınız evlatlarım?' diye hatırımızı sorar, biz de edilen tenbih gereğince ayağa kalkarak, hep bir ağızdan üç defa 'Padişahım çok yaşa!' diye bağırırdık. Saraydan ayrılırken de birer altın lira ihsan ederlerdi"* (Hayderani, 1963: 147).

4. Sonuç

Sultan II. Abdülhamid'in aşiretler düzeyinde devlete sadakati sağlamayı amaç edinen ve bir toplum mühendisliği deneyimi olarak karşımıza çıkan Aşiret Mektebi, onun devleti kurtarma ve devletin yıkılışını geciktirme çabasının samimi bir göstergesidir. Kendisinin eğitim alanındaki projelerinden biri olan bu mektebin kuruluşunda amaçlanan hedeflere tamamen ulaşıldığı

söylenemese de her şeye rağmen bu proje, Abdülhamid döneminin sonuna doğru Osmanlı kültürünü özümsemiş bir aşiret elitinin ortaya çıkmasına, mezunlarında kalıcı bir hizmet ve sadakat duygusunun oluşmasına katkı sağlamıştır. Sultan II. Abdülhamid'in zekâsının bir ürünü, devleti bir arada tutma çabasının bir göstergesi olan Aşiret Mektebine, Sultan'ın “*her halükârda itimat edebileceğimiz kardeşlerimizdir*” dediği Arnavutlar da duyarsız kalmamışlar ve mektebe ilgi göstermişlerdir. Aşiret Mektebine öğrenci göndermek konusunda çok istekli olan Arnavutlar, mektep için kendilerine ayrılan yirmi kişilik kontenjanı yetersiz görmüşler ve bu sayının arttırılmasını talep etmişlerdir. Padişah'ın, tebaasının maarif nimetinden pay alabilemesi için sayısız mektepler tesis ettiğini dile getiren Arnavutlar, Aşiret Mektebinin kapılarının kendilerine açıldığı 1902 yılından başlayarak, kapandığı 1907 yılına kadar geçen süreçte bu mektepte okuma arzularını her yıl dile getirmişlerdir. Aşiret Mektebinde okumayı bir övünme, iftihar duyma vesilesi olarak görmüşler, mezuniyetleri sonrası mektebin kendilerine kazandırdığı sadakat duygusu ile mezuniyetlerine müteakip devletin değişik kademelerinde hizmet etmişlerdir. Tahsin Paşa'nın ifadesiyle, Balkanlar'daki Hamid politikasının “*kalelerinden biri*” olan Arnavutlar, Aşiret Mektebine gösterdikleri yoğun ilgiyle de Sultan II. Abdülhamid'in samimi projelerinin önemli birer aktörü olmuşlardır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (BOA) Belgeleri

Bâb-1 Âlî Evrak Odası (BEO): 1875/140597; 1886/141450; 1910/143214; 1930/144700; 3031/227292.

Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH.MKT): 543/51; 565/28; 567/1; 567/40; 983/45; 1213/7.

İrade Hususi (İ. HUS): 98/16; 160/50.

İrade Maarif (İ. MF): 8/32; 13/9.

Mektubi Kalemi (MF.MKT): 642/37; 644/11; 628/57; 653/38; 674/51; 678/18; 660/50; 692/31; 693/44; 917/58; 668/33; 725/4; 728/15; 797/46; 809/43; 873/61; 884/19; 978/50; 906/5; 1009/98; 1020/35; 779/28; 907/62; 1020/35; 834/18.

Rumeli Müfettişliği Kosova Evrakı (TFR.I.KV): 183/18223.

Rumeli Müfettişliği Makamât Evrakı (TFR.I.MKM): 13/1242.

Şifre Kalemi Belgeleri (DH.ŞFR): 289/25; 0289/101.

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y. MTV): 233/22.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Akpınar, A. (1997). *Osmanlı Devleti'nde Aşiret Mektebi*. İstanbul: Göçebe Yayınları.

Akpınar, A. ve Rogan, E. L. (2001). *Aşiret Mektep Devlet, Osmanlı Devletinde Aşiret Mektebi*. İstanbul: Aram Yayıncılık.

Atıf Hüseyin Bey. (2010). *Sultan II. Abdülhamid'in Sürgün Günleri*. (M. M. Hülagü, Yay. Haz.). İstanbul: Timaş Yayınları.

Bozbora, N. (2008). Arnavut Milliyetçiliğinin doğuşu, gelişimi ve günümüze etkileri. *Avrasya Dosyası (Balkanlar Özel Sayısı) 14(1)*, 111-158.

Castellan, G. (1995). *Balkanların Tarihi 14.-20. Yüzyıl*, 2. bs. (A. Y. Başbuğu, Çev.). İstanbul: Milliyet Yayınları.

- Sultan II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikasından Yansımalar: Arşiv Belgeleri Işığında Aşiret Mektebi ve Arnavut Öğrenciler
- Dabağyan, L. P. (2006). *Osmanlı'da Şer Hareketleri ve Abdülhamid Han*. 5. bs. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Deringil, S. (2007). *Simgeden Millete, II. Abdülhamid'den Mustafa Kemal'e Devlet ve Millet*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Emiroğlu, K. (2015). *Kısa Osmanlı-Türkiye Tarihi, Padişahlık Kültürü ve Demokrasi Ülküsü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ergin, O. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi*, (C. 3-4). İstanbul: İstanbul Vilayeti Mektupçusu.
- Ergül, C. (1997). *II. Abdülhamid'in Doğu Politikası*. İzmir: Çağlayan Yayınları.
- Georgeon, F. (2006). *Sultan Abdülhamid*. (A. Berktaş, Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Hayderani, H. S. (1963). Aşiret mektebi ve aşiret alayları. *Yakın Tarihimiz*, (C. 2, ss. 147-148).
- İsmail Kemal Bey'in Hatıraları* (2007). S. Story (Ed.), (A. İslamoğulları, R. Hoxha, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kodaman, B. (1987). *Sultan II. Abdülhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Kodaman, B. (1983) *Şark Meselesi Işığında Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası*. İstanbul: Orkun Yayınevi.
- Kodaman, B. (2011). II. Abdülhamid ve Aşiret Mektebi. *Devr-i Hamid Sultan II. Abdülhamid içinde*, (C.1, ss. 323-337). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Kodaman, B. (1991) Aşiret Mekteb-i Hümayûnu. TDV *İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 4, ss. 9-11). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ortaylı, İ. (1985). Balkanlar'da Milliyetçilik. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* içinde (C. 4, ss. 1026-1031). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rogan, E. L. (1996). Aşiret Mektebi: Abdulhamid II's School for Tribes (1892-1907). *International Journal of Middle Eastern Studies*, 28, 83-107.
- Seçgin, N. (2013). II. Abdülhamid'in Aşiret Mektebi'ne ev sahipliği yapan Esmâ Sultan Konağı. *Sosyal Bilimler: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 136-144.
- Sivrikaya, İ. (1972). Osmanlı İmparatorluğu idaresindeki aşiretlerin eğitimi ve ilk aşiret mektebi. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, (XI)63, 17-24.
- Somel, S. A. (2010). *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908) İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türker, A. S. (1996). *2. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Devleti'nin Arnavutluk Siyaseti*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Yelkenci, Ö. F. (2010). *Türk Modernleşmesi ve II. Abdülhamid'in Eğitim Hamlesi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.